

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația
BUCUREȘTI
Strada Regală, 6

SUPT DIRECȚIA UNUI COMITET

ABONAMENTUL
10 Lei pe an

MAMA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE.

Ștefan-cel-Mare a întovărășit în tinerețe pe tatăl său Bogdan, atunci când el apăra pe câmpii de luptă cinstea Moldovei și numele ei bun. Dar în Scaunul Moldovei nu stătea lângă Bogdan-Vodă, ca Doamnă, înaintea căreia să se plece frunțile, mama lui Ștefan. Numele ei de Oltea, în mirenie, iar în viața călugărească Maria, nu se întîmpină decît în pomelnicele și hrisoavele amintitoare ale fiului care n'a uitat-o. Se mai știe că fratele ei se chema Vlaicul și era decî un Muntean. Dar cine a fost ea, din ce loc anume și din ce părinți, care i-a fost soarta afară de iubirea domnească, ce a luminat-o o clipă ca o rază trecătoare, și ce în împrejurările ei a stîns, nu se poate spune. Și astfel nu vom cunoaște poate nici-odată femeia care a dat lui Ștefan cucernicia lui, hînatatea față de cei de aproape și de cei de departe, pietatea față de strămoși, gustul pentru lucrurile frumoase și puțința de a uita de sine, care încunună pe oamenii în adevăr mari.

Acum citeva săptămîni, am aflat însă printr'o scrisoare a d-lui C. Moșil, profesor la liceul din Tulcea, că la mănăstirea Pobrata, zisă astăzi Probotă, se vede încă piatra ce acopere cenușa Oltei. Pe ea sînt scrise aceste cuvinte, în slavonește, limba Statului, a Bisericii și a învățaturii pe acea vreme: «Aceasta este groapa roabei lui Dumnezeu Oltea, maica Domnului Io Ștefan-Vodă, [care a murit] în anul 69..., Novembre în 4». D. Moșil nu cetise anul și nu dădea nici descripția pietrei. Din comunicare d-sale ieșea decî că Oltea a murit saŭ a fost strămutată în acest mormînt cîndva în Domnia fiului ei.

În călătoria ce fac prin țară pentru alcătuirea cărții mele «Sate și mănăstiri» am ajuns, într'o caldă, senină și frumoasă zi de Iulie, și la Pobrata. Am văzut mormîntul Oltei, am cetit pisania lui în întregime și vin să vorbesc astăzi cetitorilor despre Oltea care a născut pe Ștefan-cel-Mare.

Pobrata, despre care se va vorbi pe larg în cartea pomenită chiar acum, e o mănăstire părăsită, ale cărei chilii au ars și nu s'au mai făcut de loc. Focul a cruțat însă, din fericire, biserica, una din culmile la care s'a ridicat în vremile cele mai bune meșteșugul de clădire al strămoșilor noștri. Un turn elegant, suptire și gingaș, se ridică de-asupra unei puternice clădiri, care impune prin înălțime, prin grosimea zidurilor și farmecă prin măsura aleasă a tuturor porțiilor. Ea a fost făcută de Petru Rareș, fiu din flori al lui Ștefan, și de Doamna sa Elena, ale căror morminte de marmură, măiestru lucrate, se văd într'o despărțire anume a bisericii, menită de la început odihnei Domnilor din singele ctitorilor.

Dar Probota e mai veche decât Rareș. Încă de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, bunicul lui Ștefan-cel-Mare, era în poiana din codru o biserică a Sfântului Nicolae din Poiană. Și astăzi i se văd ruinele în vale. Când Petru-Vodă și-a ridicat prinosul de închinare sfântului ierarch, el a strămutat aici pietrele de morminte puse de înaintașii săi pe gropile rudelor lor și, împreună cu ele, de sigur, și rămășițele scumpe ce acoperiau. Ast-fel s'a adus aici piatra unui Petru-Vodă, fiul lui Ștefan «cel vechiu» și nepotul de fiu al lui Alexandru-cel-Bun: ea e în pridvor, între pietrele boierilor din deosebite vremi. Astfel s'a adus și piatra ce acopere pe Oltea.

Ea se află afară din biserică, lângă zidul ce stă în fața chiliilor arse, între o lespede de pomenire din 1467, care pare și ea domnească, de și nu a unui Domn, a unui fiu legiuit de Domn sau a unei Doamne purtind cunună, și între alta din 1606, a unui Vornic. E o piatră, dar o piatră bună, tare, care se apropie de marmură: slovele sînt mari, foarte lămurite, săpate fin și deslușit; lipsește numai colțul de jos, din dreapta, unde era scris sfirșitul numelui lui Ștefan, adecă două litere și titlul de «Voevod», apoi cuvîntul «a murit». În mijloc, ca de obicei, sînt săpate frunze întrețesute. Totul e mic, simplu, dar foarte cuviincios.

Inscripția, *pisania* e aceia ce am dat mai sus, iar pe slavonește următoarea: «să estū grobū | rabi bjiia Oltea mtre gna Io Ștefan Voevoda | [prestavis]e vleato 6973, Noemvri 4». Decî avem data sigură a morții — a morții, nu a strămutării în mormînt, cum am crezut aiurea. Ea este aceasta: 4 Novembre 6973 de la Facerea Lumii, sau de la Hristos — cum socotim astăzi — 1465. În adevăr, la 1466 Ștefan, făcînd o danie tocmai Pobratei vechi, pomenește între morți, pe lângă părintele său Bogdan, și pe mamă-sa Oltea (Maria).

Ea a murit decî după opt ani de la venirea în Domnie a fiului său și a simțit bucuria celor d'întăiū biruințe ale lui Ștefan; ea a trăit să vadă pe iubitul ei răzbunat împotriva celui ce-l ucisese și-i răpise stăpînirea dreaptă asupra Moldovei. Ea închise ochii cîteva luni numai după ce Ștefan luă Chilia și atinse astfel una din țintele Domniei lui; ea închise ochii în mijlocul desăvîrșitei siguranțe, din lăuntru și din afară, cîștigată cu armele. Ea nu plecă de lingă fiul ei înaintea ca acesta să-și fi întemeiat casa, aducîndu-și de la Chiev întăia soție, pe fata de cneaz Evdochia, și în tînărul fiu de Domn Alexandru, care purta numele venerat al lui Alexandru-cel-Bun, îi ridea un nepot.

Atunci mănăstirea Putna nu se clădise încă, și astfel cea mai vestită dintre mănăstirile domnești era această Pobrată, cea din urmă din ctitoriile bătrînului Alexandru. Aici i se făcu loc, de sigur chiar în biserica veche, și se scrise această inscripție, care nu dă răposatei decît acest titlu, așa de smerit și totuși așa de mare: «mama lui Ștefan-Vodă».

Mica piatră nu mai poate sta undeva. Am rugat pe vrednicul preot de la Pobrata s'o strămute în locul de cinste ce se cuvine, lingă Voevodul Petru, ce era carne din carnea ei, și lingă Doamna lui, Elena. Dar aceasta n'ajunge. Cînd strămutarea se va face, luîndu-se și pămîntul în care s'a prefăcut trupul blagoslovit, oameni mari și mulți să vie acolo, pentru ca și astfel să se arăte recunoștința poporului românesc pentru Ștefan-cel-Mare. Femeile neamului nostru, care aū știut să serbeze prin daruri de mormînt întăia pomnire a lui Ștefan-cel-Mare, să acopere cu prinosul lucrului lor mica piatră pe care stă scris numele maicei lui Ștefan-cel-Mare, și din banul ce l-ar strînge ele s'ar face cel mai frumos acoperemînt de marmură pentru locul de odihnă al Oltei. Și, astfel, supt lespezile lor greoaie, Voevozi, Doamne și boieri vor tresălta de bucurie simțînd iarăși viață în lăcașul pustiū, o viață de aducerî aminte, de încredere și de avînt.

I D E A L

Luceafărul senin răsare,
Umplind de vis văzduh și mare.

Pătruns de focul lui cel blînd,
Un strop s'aprinse tremurînd ;
Și stropul, lacrimă'nstelată,
Vorbi spre steaua depărtată :

«Aș vrea să mă înnalț la tine,
Dar lumea ta e sus, prea sus,
Și'n noaptea undelor haine
Rămîn cu dorul mieu nespus.

Și totuși simt cum mă străbate
O rază din puterea-ți lină —
Greu luptă valurile toate
Să-mi stingă visul de lumină,
BCU Cluj / Central University Library Cluj
Dar cad, se farmă istovite
De furtunatecul lor joc,
Și'n fundul mării liniștite
Eū reapar senin în loc.

Eū sînt un vis, dar teamă nu mi-î
De vînt, de unda răzvrătită,
Cît timp te văd de-asupra lumii
Lucind eternă, liniștită. .

Dar, cum te pierzi întunecată,
Apune trist a mea scînteie, —
Cu raza ta mă nasc de-odată,
Cu dînsa viața-mi se încheie.»

... O steaua mea, alungă norii
Să-ți sorb clipirile senine,
Să trec prin furia viltorii
Cu ochii țintă către tine !

DIN VENEȚIA ¹

Plecî dintr'un colț de cheiū singuratec spre Murano. Aici nu se îndeasă turiștii roșii și turiștii palizi, Rusoaicele urîte, cu ochelari albaștri, burghesii francesi cu figura mulțămîtă, Nemții metodici și ciudații părinți ai turismului, Englesii. De altmînterea, nici nu e vremea lor : e numai în cele d'întăiū zile ale lui Mart, și soarele zîmbește abia cînd ajunge să înfrîngă negurile în care se înfășură iarna care fuge, după ce a stăpînit încă până dăunăzi, acoperind de țurțuri groși fintinile.

Tovarășii de drum pe vaporul mare și cam grosolan sînt lucrători în bluse albastre, precupețe și frumoase fete voinice cu bogatul păr roșiatec, care rid, rid, nu ca o primăvară, ci ca o vară caldă și fără griji. Merg ca la o nuntă și de sigur că lasă în urmă vre-o fabrică neagră, unde aū muncit zece ceasuri în aierul greū, de-asupra unui canal muced, cu singurătatea înverzită de mușită.

E spre sară, și acum e ceasul cînd laguna se destăinuiește. Întinderea nesfirșită, sămănată cu pari cari înseamnă drumurile, nu arată să facă parte din aceeași mare. Sînt lacuri albastre, cu fundul adînc, sînt vîrtejuri negre, sînt mlaștini verzi, sînt șuvițe de argint sau de oțel ; unde viorii lunecă peste tot ca niște nori suptiri pe întinderile dē sus. De-asupra, seninătatea blindă a cerului, pe care-l încruntă de singe apusul.

Iată Murano. E așa de mică insula, acest popas locuit în mijlocul pămînturilor înecate ! Dar ce nu e într'însa ? Aceleași canale presărate cu paie de mindire și cu ierburi de bucătărie și cu funduri de pălării părăsite, trec supt zidurile nouă ale fabricii ce bubuie de mișcarea gîfuitoare a aburului, se strecoară înnaintea piațetei pe care o stăpînește vechiul turn mîndru, oglindesc mai departe părății înnalți, străbătuți de ferești, și mai mari și mai mici, și mai sus și mai jos, în care

¹ Din volumul «Pe drumuri depărtate», ce va apărea peste cîteva zile în editura «Minervei».

gospodăriile sărace se vădesc prin rufe atîrnate, prin cîte o oală de flori, prin vre-o bătrînă uscată ca pergamentul și murdară ca o talpă saū prin părul zburlit de-asupra ochilor ce rid, ai copilei.

Și iată un colț de pustietate, cu locuri goale, grădini sălbatece și o biserică încuiată, în care nu se mai slujește de multă vreme. Aici a fost odată mănăstirea Sfîntului Matei din Murano, unde a stătut Mărioara din Pera, sora unei Doamne muntene din al XVI-lea veac; aici i-au sosit scrisorile grecești ale surorii, Ecaterina, și ale nepotului, Mihnea-Vodă, și aici, în această risipă umedă, îi este și mormîntul.

* * *

N'a cunoscut Veneția cine nu s'a rătăcit într'insa. Mergi pe malul de marmură al canalului, și de-odată el dispare, lăsînd palatul să se scalde singur în apele verzi, tulburi. Urmezî strada bine îngădită, tărcată, zgomotoasă, plină de mirosul peștilor fripti și al legumelor stricate, al mămăligei proaspete și al brinzeturilor galbene și albe, — și iată că zidul din fund, peste care se ridică, nobili, doi-trei copaci bătrîni, chiparoși veșnici și triști, te-a oprit în loc. Apuci ușor mai în dreapta saū mai în stînga prin încurcătura ulicioarelor și potecilor pietruite, și te trezești în necunoscut, care e poate ceia ce cunoști mai bine, văzut din altă parte. Te îndrepti după un turn ce pare aproape și el îți pierd d'innaintea ochilor atunci cînd ești tocmai la picioarele lui.

Rătăcitul simte o adevărată groază mai ales noaptea: felinarele sînt rare, casele nu luminează prin ferești, căci sara chiamă pe toți locuitorii în piețe, prăvăliile sînt strînse în anumite artere mai însemnate, gardiștii cu freturi albastre, cei cu tricornuri negre, carabinieri cu uniforma napoleoniană nu se văd decit la răspinti și răscruți. Oamenii ce se furișează, uitîndu-se pieziș, oameni săraci și nenorociți par că staū la pîndă la ușa pivniților, în marginea apei moarte, lingă podul ce poate ascunde pe cel ucis și pe ucigaș. Din

cînd în cînd se fură, ce e dreptul, punga vre-unui *signore* singure, care a întirziat, dar altfel oamenii sînt buni, neașteptat de buni: ei nu te supără prin prea multă curiozitate, îți răspund îndată și te îndreaptă cu plăcere.

Dacă nu îndrăznești a vorbi, cel mai bun mijloc e să mergi încotro vezi mai multă lume. Din stradelă și *campiello* vei trece în stradă și *piazzettă*, și, după cîteva schimbări de cale, în dreapta și în stînga, te vei găsi în marele salon luminos, vesel, curat, în acea piață a Sfîntului Marc, unde s'a încoronat odată splendida regină Veneția, care privește acum, răzimată pe ruina turnului glorios, marea pustie de corăbii și bogății.

N. IORGA.

POETUL.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
*A răsărit pribeag pe-acest pămînt,
 Copil născut în lumile visării;
 A fost luat de valurî și de vînt,
 Purtat apoi în goana disperării...
 Lipsit de țintă, fără nici un rost,
 Cînd toți ceilalți își caută o cale.
 Pribeagul singur cată adăpost
 Doar visurilor sale!*

*Străin de tot, visarea e a lui,
 Pe dînsa cată numai s'o păzească;
 Dar nici-un gînd și nici o vorbă nu-i
 Oricine 'n drum să nu i-o terfelească.
 Și tot mai mult se 'nprejmuie de vis,
 Tot mai adînc în sufletu-i se'ngroapă,
 Și tot mai singur pleacă spre abis,
 În liniște de groupă...*

* * *

*Dați-i un țel copilului pribeag,
 Voi cari treceți siguri de izbîndă,
 Cari zîmbiți de slabul lui toiag,
 De mîna-i tremurîndă.*

*Voï cari-aveți doar milă și despreț,
Dați-î un țel spre care să se 'ndrepte:
Cu fruntea sus, cu pasul îndrăzneț,
Cu gânduri înțelepte.*

*O nu vă'ntoarceți ochii voștri buni,
Chemați-l cu blindeță mai aproape:
Vorbiți-î mult de lupte și furtuni,
Și visul alungați-î de pe pleoape.
Ieșiți în câmp când soarele-î pe cer
Și țelu-î arătați cu mâna 'ntinsă:
Ci nu-î vorbiți că geniu-î un mister
Și arta-î necuprinsă!*

*El va pleca spre soare 'n zori de zi,
Purtînd în suflet dorul de-a învinge,
Va fi voios cînd zorî se vor ivi,
Va aștepta cînd razele s'o stînge —
Avînd un țel, el va răzbi mereu,
Înăbușînd ale 'ndoielii șoafta;
Și va spera, cîtînd pe Dumnezeui...*

Și nu-î va mai fi teamă de a perî în noapte.

ENRIC FURTUNA.

DOMNUL TUDORACHE.

Strada Tăcerii e singura stradă bine botezată din cetatea lui Bucur. În totdeauna în ulița aceasta mică plutește o liniște de ruină. Pe stînga se ridică un zid înnegrit de vreme și ploii și de după zid se înalță, între cîteva morminte, o biserică veche, care în zilele de slujbă umple strada de miros de smirnă și tămîie și de murmurul tainic al rugăciunilor. Pe dreapta se ridică un șir de case vechi, înnegrite, îngrămădite, parcă, cu frică unele în altele. La No. 6 e o casă săracă, cu două ferestre mici, pline de praf, ca doi ochi orbi; cufundată în totdeauna în aceiași tăcere de moarte, pare pustie. La portiță freamătă cu jale în negurile toamnei un salcîm bătrîn. Aici stă cucoana Rarița. Pe obrajii dumisale

galbeni ca pergamentul, vremea și-a însemnat adinc ieroglifele sale ciudate ; dar cucoana Rarița nu se dă bătută, și'n fiecare dimineață în odaia plină de umbră, în fața oglinzii, își cănește părul, își innegrește sprâncenele, încondeindu-le groase ca două lipitori ; își acopere ieroglifele cu un strat gros de pudră, își face două benghiuri roșii pe umerii obrazilor și își înroșește gura suptire ; apoi își rotunzește pieptul cu vată și, îmbrăcându-se într'o rochie veche de mătăasă, care a fost odată neagră, dar acum e verzuie, își iea *Universul* și, așezându-se într'un jilț, prinde a ceti «romanțul» cu glas mare, înduioșându-se grozav la fiecare rînd și dînd ochii peste cap, ca Maica Precista cea nemțească :

«Te ador ! gemu contele.

— Ah !» zise conteșa.»

În odaia de alături prind a suna pașii domnului Tudorache Virtejanu, pensionar, fost slujbaș la Primărie, care ține la cucoana Rarița de douăzeci de ani odaie cu chirie. În fiecare dimineață, de cite ori aude pașii lui domnul Tudorache Virtejanu, cucoana Rarița își intrerupe citirea, și pieptul de vată se ridică într'un oftat dureros :

«Of ! de ce nu mor' mai bine ? Viață-i asta ! Ce are, ce are, de fuge de mine ca de ciumă ? Ciudat om !... Stă toată ziua închis în casă, și bombănește ca de pe altă lume... Of, Doamne, de ce nu mă strîngi de pe fața pămîntului ? Offf !»

De douăzeci de ani, de cînd i-a murit domnului Tudorache nevasta, cucoana Rarița îi face ochi dulci, dar pace ! Domnu Tudorache fuge de ea-ca dracu de tămîie ; cu toate acestea nu se mută :

«Aici, zice dînsul, a închis ochii dumneaiei, și aici vrea să-i închid și eă... Uite, rochia aia albă din cuiu, e rochia dumneaiei, cu dînsa era îmbrăcată cînd am văzut-o eă întăia oară... Era așa, într'un amurg, și dumneaiei pășia agale pe strada Sălcutii și eă veniam încet de la cancelarie... Cu rochia asta era îmbrăcată...»

Domnul Tudorache Virtejanu e mititel, adus de spate, cu

fața galbenă și încrețită, îmbrăcat întotdeauna c'o redingotă verde cîrpită cu petici negre.

Stă închis toată ziua în casă, cu cheia, și, cînd aude foșnind în sală rochia de mătase a cucoanei Rariței, își oprește răsufierea și pe fața galbenă ochii se măresc plini de spaimă. Cucoana Rarița se oprește și bate încet la ușă, așteaptă un răstimp, apoi oftează, și foșnetul mătăsii se depărtează, și domnul Tudorache suspină înspăimîntat :

«Uf, ce, vrea cloanța asta cu mine, Domnule, ce vrea? Umblă cu farmece, parcă eu sînt prost, nu știu că umblă cu farmece!...»

Și domnul Tudorache vorbește singur, răpede-răpede, clipește mereu din ochi și face cruci mari; apoi se așează în fundul patului și încremenește așa, ghemuit, cu ochii în gol.

În odaia umedă și întunecoasă plutește miros greu de mucegaiu și, în liniștea de ruină și în lumina aceia tulbure, domnul Tudorache, cum stă așa ca o stană, cu ochii pironiți, cu chipul galben, pare o figură de ceară cu părul și hainele mîncate de molii. Afară, în negurile vinete, salcîmul freamătă cu jale și bătrînul se gîndește cu spaimă la vrăjile cucoanei Rariței.

...Parcă el nu știe, n'a văzut-o cînd, într'o noapte, a prins un liliac în cerdac?... N'a văzut cu ochii cînd l-a fiert?... Liliacul fierbea în oală și ea tot făcea semne de-asupra oalei și boscorodia o vrajă. Și pe urmă i-a șoptit de trei ori, încet și răs-picat numele, parcă-l chema tainic : «Tudorache... Tudorache... Tudorache...». Și de-acolo iar a prins a face semne de-asupra oalei și a-și murmura încet vrăjile...

«U-u-u, dar frig mi-e... Iar am răcit păcatele mele, iar m'am îmbolnăvit... U-u-u, că frig mi-e...»

Și domnul Tudorache își indeasă bumbacul în urechi; apoi ieia dintr'un cuiu o cațaveică veche și un fes ponosit cu canalul ars :

«U-u-u, că frig mi-e...»

Își îmbracă, tremurînd și clănțănind, cațaveica și își indeasă

peste urechi fesul și, sculându-se, se duce aplecat de șale la un dulap, ținându-și cu amândouă minile blana strinsă la piept :

«Las'că am eū leac pentru voi, vă vin eū de hac...»

Deschide dulapul și scoate o mașină ruginită de făcut cafea, o garafă cu spirt și un șip cu rom :

«Las că vă' vin eū de hac... U-u-u, dar frig e... Mai bun leac nici nu se poate, domnule !»

Iea o cană albă de pe masă și toarnă apă în ibric ; apoi s'așează într'un jilț cu telurile stricate și cilții ieșiți prin materia ruptă ; pune spirt și, aprinzînd un chibrit, îi dă foc. Flăcările se ridică în limbă albastre în jurul ibricului ruginit. Domnul Tudorache își îndeasă bumbacul în urechi și se învâlește tremurînd în cațaveică.

Afară, din ceața vinătă a toamnei, prinde a cerne, în lumina tristă, ploaie mărunță. Prin salcîmul de la porțiță trec înfiorări, în murmurul monoton al ploii. Apa începe a fierbe în ibric și un nouraș alb se ridică spre nasul lui Domnul Tudorache.

«Așa, acū o linguriță de cafea... Bun... O bucățică de zahăr...»

Domnul Tudorache vorbește înaintea singur, clipește răpede din ochi și, luînd sticla cu rom, prinde a picura încet :

«Una... două... trei... patru... cinci... Ho-hoo! destul: cinci.. Nici una mai mult, nici una mai puțin, că altfel nu-i de leac.. Asta-i cea mai prima doftorie pentru friguri... Parcă-ți iea cu mîna boala, domnule...»

Viră lingurița în ibric și amestecă cafeaua numărînd : de cinci ori la dreapta și de cinci ori la stînga :

«Ho-hoo, deajuns... de cinci ori la dreapta și de cinci ori la stînga ; nici mai mult nici mai puțin, că altfel nu-i de leac...»

Toarnă cafeaua într'o ceașcă fără toartă, pe care scrie cu litere roșii : «Poftim!» și prinde a sufla și-a sorbi cu fața încrêtită, clipind răpede :

«Uite, na, la fiecare înghițitură parcă-mi iea răul cu mîna... Pfuuu... Cea mai prima doftorie, domnule: cinci picături și de cinci ori învirtești la dreapta și de cinci ori la stînga....»

Nici mai mult nici mai puțin, domnule, că altfel nu-î de leac... Pfuuu...»

Afară, în painjenișul întunecat de apă, începe a toca de vecernie. Loviturile, innăbușite de negurile toamnei, picură triste în ulița pustie, în murmurul ploii și'n freamătul de durere al salcîmului. Apoi toaca tăcu și clopotele începură a vibra adînc într'o tînguire jalnică. Pe ulicioara tăcută nu trecea nimeni. În odaia scundă lumina scădea; ploaia murmură monoton la geamuri. Domnul Tudorache se ridică încet din jilt, sprijinindu-se în mîni, și, cu pași mărunți și aplecat înaintea de șale, se apropie de icoanele afumate și șterse de vreme și, scoțindu-și cuvios fesul, îngenunchie și începu a se ruga în șoaptă, făcînd cruci mari:

«Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu!..»

Șoaptele rugăciunii umpleau de fiori tăcerea de ruină. Clopotele vibrau adînc în neguri. Pe urmă conteniră, și 'n tăcerea mare trecu, ca o oftare de durere, cea din urmă vibrație a arămii și se stînsă în murmurul ploii și'n freamătul salcîmilor. Umbrele înserării învăluiră lucrurile vechi și colbăite, rochia albă a moartei: parcă intrase în odaia mută negura rece de afară.

Bătrînul se ridică de la icoane și aprinse o luminare înfiptă într'un sfeșnic cotlit de aramă: lumina săracă umplu tremurînd încăperea scundă.

În odaia de alături se auziau pașii și oftările cucoanei Rariței. Domnul Tudorache murmură:

«Hm-hm! iar vrea să facă cloanța farmece... Parcă nu știu eu că vrea să facă farmece? Am văzut-o cu ochii mei, domnule, cînd fierbea liliacul și șoptia încet: — Tudorache... Tudorache!.. — Las că-î viu eu de hac...»

Domnul Tudorache luă de pe masă un ceaslov și, deschizîndu-l la o filă unsuroasă și picurată de ceară, își puse ochelarii pe vîrfurile nasului și, cucuindu-se în fundul patului, începu o rugăciune, legănîndu-se la dreapta și la stînga:

«Pe Tine, Doamne, eu, nevrednicul, robul Tău, cu de-a-

dinsul Te rog caută cu milostivire spre casa aceasta și spre robul Tău Tudorache...»

Pașii cucoanei Rariștei conteniră. În casa bătrână era liniște adîncă.

Numai murmurul rugăciunii suna trist umplînd odaia de flori. Bătrînul se legăna încet la dreapta și la stînga, învălit în cașaveica veche, și supt fesul roș fața lui sbîrcită părea mai galbenă.

«... Și supărările cele rele ale viclenilor oameni, a otrăvitorilor și a descîntătorilor, a fermecătorilor sau a fermecătoarelor și a viclenilor diavoli, izbăvește...»

După ce sfinși rugăciunea, închise ceaslovul și rămase pe gînduri.

...Ce are cloanța de babă cu el?... Hm, să se mute de-aici... Dar nu, nu se poate muta: de douăzeci de ani stă aici și aici are să moară... Uite aici, pe patul ăsta unde a închis ochii și Mărioara lui... Uite, pe jilțul ăla roș și destrămat sta ea la geam și-l aștepta să vie de la canțelarie... Acul ăla cu ață albă din perdea, ea cu mîna ei l-a pus acolo... Și rochia aia albă cu care a văzut-o el întăia oară, tot ea a pus-o acolo în cuier.

Tudorache stă neclintit în fundul patului, cu fața galbenă și încrețită. Din părete, portretul șters și plin pe praf al moartei îl privește cu ochii ei mari și triști, și rochia ei pierdută în umbra ungherului pare o fantomă albă.

Bătrînul stînsse lumina și se ghemui în fundul divanului. Sta învălit în cașaveica veche, cu ochii pironiți în gol și i se părea că, din noaptea odăii, ochii mari și triști ai moartei îl privesc ca niște ochi vii.

Afară întunericul era ca păcura;—părea c'a astupat cineva fereastra cu un oblon negru. Salcimul de la porțiță fișia trist în noapte; ploaia cădea neconținut cu cîntecul ei monoton, și din cînd în cînd picușuri aduse de vînt băteau în geam ca o mîna nevăzută.

LUNA

Se 'mbrobode satul în umbră
 Și-adoarme în cîntecul sării,
 Copacii își leagănă frunza.
 Sporind încă taina cîntării.

Etern-veghetoarele stele,
 Spunîndu-și un basm învechit,
 Clipesc din seninu 'nnălțimii,
 Cuprinse de-un vis fericit.

De-odată, argint în tot cerul,
 Și apele murmură 'ntr'una,
 Ca ochiū de balaur răsare
 Din negura zorilor, luna!

CORNELIU MOLDOVANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICĂ

Rare ori s'a jertfit atîta muncă și s'aū scos la iveală atîtea cunoștinți pentru a răspunde unor atacuri științifice pe atît de încredute pe cît de neîntemeiate ca în cazul răspunsului pe care pâr. canonic dr. Augustin Bunea din Blaj îl dă d-lui Păcățian, redactor din Sibiiū și aprig vrăjmaș al istoricilor de profesie, dintre cari nu face parte. Într'o lucrare de peste trei sute de pagini, intitulată *Ierarchia Romînilor din Ardeal și Ungaria*, dr. Bunea urmărește pe criticul teoriilor sale în toate ungherele și-i nimicește părerile. Dar cartea aceasta nu e numai o operă de polemică biruitoare, ci dă în același timp o sumă de puncte de vedere interesante și nouă, dintre care și unele privitoare la domenii ce sînt în hotar cu al său. La sfîrșit se întîlnesc cîteva acte care nu intrase încă în circulația istorică, ci zăceau în broșuri de ocazie sau în manuscripte. În ele se găsește și una din cele mai vechi urme de limbă românească: episcopul calvinisant al Romînilor de peste munți, Pavel Tordași, iscălește o scrisoare din 1574 astfel: «Turdași Palu, popu, episcopu Rumăniloru». Originalul scrisorii se află în arhivele din Sas-Sebeș, unde am lucrat, fără ca acest interesant act să-mi ajungă la cunoștință.

În «Făt-Frumos», I, no. 10, poezii de A. Cuza, Tutoveanu, Nanu și Corneliu Moldoveanu, toate frumoase, o nuvelă de d. I. Ciocîrlan și debutul în prosă al poetului G. Vilsan.

*

Cărticica d-lui A. I. Michailescu, *Crîmpee din viața țeranului român* (București, 1904), se cuvine să fie primită cu bucurie și cu laude. Autorul și-a pus în gînd să zugrăvească datinele poporului din Ținutul în care trăiește, al Tecuciului, și să dea la lumină și materiale de folklore, cîntece și povești pe care avuse prilej a le aduna. Dar a voit să-și răspîndească lucrarea într'un cerc mai larg și i-a dat pentru aceasta o orînduire și o formă literară. Nu sînt decî bucăți culese și date într'un șir oarecare, ci icoane de viață țerănească. Aceste icoane sînt pe deplin izbutite: autorul povestește bine și are un mare meșteșug în dialogul său, decît care nu se poate altul mai popular, mai scurt și mai bogat în înțeles. D. Michailescu se destăinuiește prin aceste pagini de recomandare și încercare ca un scriitor în toată puterea cuvîntului, colorat, duos, cu simțul armoniei frazei și, în același timp, un observator perfect al celor ce i se petrec în jur. Nimeni dintre acei ce povestesc astăzi în ton popular de-ale poporului nu-l întrece. În sfîrșit, planul e cu dibăcie alcătuit, și înaintea cetitorului, care nu pierde interesul o clipă, se desfășură viața de un an întreg a țeranului român.

*

Un volum de poezii al lui G. Coșbuc e un eveniment literar: de *Cîntecele de vitejie* ale puternicului poet va fi vorba într'un număr viitor.

*

Cetesc în ziare că la toamnă capul lui Mihaî Viteazul va fi scos în sfîrșit din cutiuța de sticlă în care-l privesc acum oamenii fără de lucru și, adesea, fără de suflet și, curățindu-se, de sigur, batjocura slovelor scrise prin 1840 de un prost și un nemernic pe osul sfînt, va fi așezat creștinește într'un mausoleu de marmură.

Știrea adaugă că va fi și portretul de smalt al lui Mihaî, că banii, 5.000 de lei, au fost strînși de studenți prin serbări și că inițiatorul ar fi fost entusiastul domn Gr. G. Tocilescu.

Asupra fiecăreia din aceste amănunte ar fi rezerve de făcut. Cînd moare și se îngroapă, în mijlocul plinsetelor celor ce-l moștenesc, d. Quidameanu, burtă-verde român, onoarea familiei cere să se anexe la «monument» și fotografia, supt un căpăcel de sticlă cu flori artificiale. Cu timpul fotografia se face roșie, se face galbenă, și moștenitorii nu se gîndesc s'o împrăpăteze. Așa se procedează cu un domn ca acela, dar față de strașnica maiestate a lui Vodă-Mihaî nu se umblă cu astfel de nimicuri, cu fotografii și simili-fotografii pe smalt. Noi știm cum era, și, dacă n'avem

puteri să-i facem încă odată, acolo la mormint, o măreață statuie de bronz din tunuri cucerite, să nu-l batjocurim cu smalțurile.

Și încă o dorință. Precum oamenii buni pot să facă întâmplător și citeceva rău, i s'a întâmplat d-lui Tocilescu — dacă știrea din «Universul» e veridică în această privință — să facă, mulțămită studenților, și ceva bine. Să-i ajungă, și nădăjduiesc că pelerinii la mormintul eroului nu vor culege într'un colț al unei lungi și învăpăiate inscripții comemorative și numele inițiatorului. Ar fi, față de Mihaï, o familiaritate nepermisă.

*

«Paloda literară» dă chipul consulului Franciei din Galați, o poezie a d-lui consul, care e scriitor, și promite amănunte biografice. Ce zădarnice sînt unele sfaturi pe care te-ai aștepta să le vezi cît de puțin urmate, căci vin dintr'un gînd prielnic !

*

Frumosul roman al d-lui Mihaï Sadoveanu, *Șoimii*, a apărut și în volum. Cei ce nu l-au putut ceti în *Voința Națională*, unde a fost publicat întâiu ca foileton, cei pe cari-i încurcau acolo greșelile de tipar, obișnuite în toate ziarele noastre, și cei foarte mulți cari nu pot ceti o operă literară hăcuită zi de zi, vor fi mulțămitori autorului, povestitorului liniștit, simplu și bogat, care li-a dat în mîna această sănătoasă carte, care leagă farmecul trecutului cu farmecul închipuirii.

*

Primum la redacție o carte de aproape 200 de pagini intitulată *Raze de lună* (titlu puțin potrivit cu cuprinsul, în parte umoristic), tipărită la Orăștie și purtînd numele de autor al d-lui Vasile E. Moldovan. Schițele acestea presintă un anumit interes pe care-l vom semnala în alt număr.

*

Ni se trimete de o vreme revista «Lumea israelită» al cărei titlu, scris cu minuscule care caută să se apropie de literile evreiești, infățișează un Jidov rătăcitor pe care-l conduce o Antigona sau care conduce pe această Antigona. Revista e ilustrată, dar nu e literară. În ea se tipăresc lucruri care sînt menite a face pe Evrei să se simtă un popor deosebit, să-și urmeze un ideal și să nu se rușineze de ființa lor etnică. E deci o publicație «sionistă» și «anti-asimilatoare». Impresia ce se desface din ea pentru Evreii cari cetesc pe d. «Horia Carp» sau pe d. Grosman sau traducerile din Herzl, ni-o închipuim. Pentru Rămîni, impresia nu poate fi decît una de milă: vai de capul neamului care predică naționalism în limba acelor pe cari-i numește apăsători, care cere drepturi în Egipt cu gîndul la pămîntul Canaanului și care polemizează prin cîrturarii săi pentru a dovedi că fiii lui Israel, doriți de «țara Domnului», sînt în stare a scrie bine limba locuitorilor pămîntului Faraonilor !

N. IORGA